

St. Josefkerk in Enschede gered

LANGDURIGE ACTIE DIE TOT 'VOORBEELDIGE' OPLOSSING LEIDDE

Onlangs kwam de Stichting Behoud St. Josefkerk Enschede tot stand, met in het bestuur zowel leden van het parochiebestuur St. Josef als van de Stichting Vrienden van de St. Josefkerk. Laatsgenoemde stichting voerde jarenlang actie voor het behoud van deze kerk en bevond zich daarbij natuurlijk ook in het vaarwater van de kerkelijke organisatie, die in sloop de enige oplossing zag voor het probleem van de hoge onderhoudskosten, een sloop die op verschillende momenten zeer nabij was... Maar nu staat men samen pal voor het behoud van de 'Josef': vóór dat de winter inviel, zijn het dak en de beglazing van de kerk gerepareerd en is een nieuwe verwarming geïnstalleerd. De mis trekt weer veel belangstellenden.

Elders in dit blad – interview met de heer G. van Hasselt, de voorzitter van de pas geleden opgerichte Vereniging van eigenaren van monumentale kerkgebouwen – komen problemen die samenhangen met het behoud en gebruik van deze zeer 'onrendabele' categorie monumenten ter sprake. Onder het kerkenbestand vormt het indrukwekkende aantal neogotische exemplaren misschien wel de meest hulpbehoevende categorie. De trouwe lezer van ons blad ziet ze regelmatig – vaak in verwaarloosde staat – afgebeeld als weer de aandacht gevraagd moet worden voor het voortbestaan van één ervan. Vooral als deze veel onderhoud vragende gebouwen aan de eredienst onttrokken worden, wordt hun toekomst onzeker. Ook het voorkomen op de monumentenlijst helpt dan niet altijd, omdat er nauwelijks geld voor een restauratiesubsidie is. Zeker niet als niet duidelijk is of en hoe het gebouw verder gebruikt kan worden.

De redding van de 'Josef' (1895) in Enschede – zo leert de jongste geschiedenis van dit gebouw – heeft veel van het uithoudingsvermogen van de leden van de Stichting Vrienden van de Jozefkerk, die uiteindelijk een beslissende rol speelden, geverg.

De enige neogotische kerk in Twente, tevens de enige van dit type van architect Jos Cuyper (zoon van de grote Dr. P. J. H. Cuyper) was al die moeite meer dan waard. Deze kerk is nog volop voorzien van waardevolle neogotische en latere kunstwerken en beschikt over het grootste orgel van Twente. Van groot kunstzinnig belang zijn de verschillende altaren van Friedrich Wilhelm Mengelberg te Utrecht, vervaardigd in 1897 (St. Josef en Maria) en 1908 (het oude hoofdaltaar*). Een interessant detail is de aanwezigheid op het Josefaltaar van St. Severus, de patroon van de wevers, die de band tussen de kerk en de arbeidende klasse aangeeft. De textielarbeiders hebben ongetwijfeld het merendeel van de oorspronkelijke parochie uitgemaakt. Kortom een gebouw dat niet uit Enschede valt weg te denken, maar in eerste instantie zag het er verre van rooskleurig uit.

Contacten onzerzijds met het gemeentebestuur – dat ook niet wist hoe een oplossing voor dit gebouw gevonden moest worden –

en onze pogingen in 1973 om de 'Josef' beschermd te krijgen leverden echter geen positieve resultaten op.

Op de in 1974 door het Rijk – in overleg met het Bisdom opgestelde – aanvullende lijst van 'jonge' kerkgebouwen kreeg dit gebouw geen plaats. Het al of niet blijven functioneren voor de eredienst speelde daarbij ook een

**De 'Josef', onmisbaar in Enschede's stadsbeeld.
foto: Bert Kelemen, Enschede.**

rol en het Bisdom wilde de Josef buiten gebruik stellen.

Vele kenners vonden dat deze kerk die bescherming wel verdiende, maar er moest nu eenmaal een keuze worden gemaakt en daarbij werd vooral gekeken welke gebouwen uit oogpunt van nationaal belang de voorkeur verdienen, en niet welk plaatselijk belang in het geding is. De latere poging (1976) van de inmiddels opgerichte Stichting Vrienden van de St. Josefkerk leidde dan ook niet tot de gewenste wettelijke bescherming door het Rijk, hoewel de provincie daar inmiddels ook achter stond. Overtuigd van hun gelijk, zetten de 'Vrienden' door en wisten velen uit de Enschedese bevolking warm te krijgen voor behoud. Maar omdat het bisdom in 1978 uit financiële overwegingen weer een sloopvergunning bij de gemeente aanvraagde, dreigde het echt mis te gaan.

In onze brief, waarin we de Stichting steunden, schreven we dat een stad met 150.000 inwoners met maar een zeer beperkt aantal door het Rijk beschermde monumenten toch zelf moet kunnen zorgen dat al die gebouwen die net te 'licht' zijn of nog niet beschermd vanwege hun geringe ouderdom gehandhaafd blijven. Enschede heeft maar weinig bebouwing die ouder is dan de 19de eeuw. De waarde van de historische structuur van de stad in samenhang met de aanwezige, karakteristieke bebouwing uit de vorige

eeuw is weliswaar pas laat onderkend maar die waardering komt er steeds meer. Probeer een culturele functie voor het gebouw te vinden, waarbij de oorspronkelijke functie gehandhaafd kan blijven, schreven we voorts. De gemeente gaf gelukkig geen sloopvergunning, de 'Vrienden' hadden inmiddels hun eerste f 10.000,- bij elkaar en het besef bij de parochie dat zij wel eens niet meer alleen de verantwoording voor hun dure, onbeschermd – dus niet voor subsidie in aanmerking komende – monument zou behoeven te dragen, groeide. Een jaar later besloot de gemeente in te zullen springen als de 'Vrienden' een bedrag van f 200.000,- bij elkaar zouden weten te krijgen. Daar moest zij, uit geldgebrek, later weer op terugkomen. Een grote tegenvaller, maar de Vrienden gingen verder met het inzamelen van geld (waaronder een grote donatie van het Prins Bernardfonds), goodwill en goede ideeën.

Hoe de Parochie en de Vrienden uiteindelijk tot de nu bereikte oplossing kwamen is vanzelfsprekend een lang en ingewikkeld verhaal.

Natuurlijk hebben er zich in de periode van toenadering problemen voorgedaan, dat kan niet anders als je het eens moet worden ten aanzien van een financieel gezond beleidsplan in een situatie als deze.

De hoogst noodzakelijke restauratie van het dak van de 'Josef'.

foto: Twentsche Courant, Hengelo.

Maar het resultaat is er naar! Beide partijen brengen f 200.000,- (gedeeltelijk nog bijeen te brengen) voor de restauratie en de toekomstige exploitatie in de nieuwe Stichting in, die het eigendom en het beheer heeft overgenomen. De Vrienden hebben zich verplicht f 20.000,- per jaar in de exploitatie te blijven bijdragen en de parochie f 15.000,-, in de vorm van huur. Deze overeenkomst geldt voor de eerstkomende 10 jaar. Daarna zal de situatie opnieuw worden gezien en kan

beslist worden of de overeenkomst verlengd wordt. Naast de eredienst zal het gebouw gebruikt worden voor concerten en andere culturele doeleinden, waarvoor de gemeente adviseur van de nieuwe Stichting is. Ook zal de gemeente deze activiteiten coördineren. Wat hier bereikt is, is niet alleen voor Enschede van belang. De mentaliteitsverandering die het groepje enthousiastelingen mede heeft weten te bewerkstelligen en die tot voorbeeld zal blijven dienen is een veel grotere winst. Zowel bij de bevolking, als bij het gemeentebestuur, als bij het betrokken kerkbestuur, dat deze inmenging in 'zijn' zaken uiteindelijk positief is gaan beoordelen, bestaat nu de wil dit kerkgebouw zinvol te laten gebruiken door de gehele gemeenschap.

Dit monument is dus niet meer alleen voor de eigen kerkelijke gemeenschap een symbool, dat blijkt ook uit het voornemen van de gemeente om de St. Josef op een gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

j.b.-r.

**)Er is een aardig boekje verschenen in december 1980 toen de toekomst van de St. Josef nog niet zeker gesteld was, waarin foto's en een beschrijving van het interieur zijn opgenomen. Auteur is de oud-voorzitter van de Stichting Vrienden van de St. Josefkkerk, W. J. E. Berns.*